

МІКРОТОПОНІМІКОН СЕЛА ЗАРУДДЯ КРАСИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'373.7

DOI: 10.24144/2663-6840/2020.1(45).484–491

Царалунга І. Мікротопонімикон села Заруддя Красилівського району Хмельницької області; кількість бібліографічних джерел – 35; мова українська.

Анотація. Регіональна топоніміка дає змогу дослідити особливості функціонування локальних власних географічних назв у зв'язку з історією, етнографією, географією, економікою краю. Почасті власні місцеві назви репрезентують діалектні особливості мовлення, зберігають наслідки давніх фонетичних, морфологічних явищ, відображають становлення нових найменувань чи трансформацію колишніх, варіативність мовних одиниць.

Мета нашої статті – комплексно дослідити мікротопонімію с. Заруддя Красилівського р-ну Хмельницької обл., зокрема, зібрати і систематизувати мовний матеріал, з'ясувати денотативно-номінативні, структурні, семантичні особливості найменувань, встановити екстралінгвальні фактори, що вплинули на формування регіональної системи власних назв дрібних географічних об'єктів Заруддянини.

Мікротопонімний простір населеного пункту Заруддя і навколишніх територій представлений 86 власними назвами дрібних географічних об'єктів, серед яких переважають назви доріг та їх частин, мікрогідроніми, назви полів, берегів. Значною є і кількість найменувань частин, кутків села, мінус- та плюс-оронімів. Малочисельні назви мостів, садів, найменування сільських споруд медичного, промислового і культурно-просвітницького призначення. Щодо структурних характеристик мікротопонімів варто наголосити: складених номінацій використовується дещо більше, ніж простих онімних утворень. Превалюють нові структури, і лише окремі пропріативи можна вважати давніми, зокрема, мікрогідроніми, назви кургану й могили. Твірними лексемами для мікротопонімів слугували переважно апеліативи, серед яких чимало географічних термінів. Менше в основах онімів представлено пропріальних одиниць, зокрема, антропонімів, ойконімів, гідронімів. Почасті мікротопонімний простір села Заруддя і його околиць відображає діалектизми, властиві подільським говіркам.

Ключові слова: топоніміка, мікротопонім, село Заруддя, Хмельниччина, денотативно-номінативна класифікація.

Постановка проблеми. Регіональна топоніміка дає змогу дослідити особливості функціонування локальних власних географічних назв у зв'язку з історією, етнографією, географією, економікою краю. Почасті власні місцеві назви репрезентують діалектні особливості мовлення, зберігають наслідки давніх фонетичних, морфологічних явищ, відображають становлення нових найменувань чи трансформацію колишніх, варіативність мовних одиниць.

На особливу увагу заслуговує мікропонімія сіл, які через несприятливі економічні, соціальні умови занепадають у плані кількісного складу та рівня життя їх мешканців. До таких належить і село Заруддя Красилівського району, що на Хмельниччині. За даними етнологів, наприкінці XIX ст. у с. Заруддя мешкало понад 500 осіб, а сьогодні дослідники констатують: «Село перебуває у стані згасання. На кінець січня 2007 р. кількість дворів у ньому становила 115 (наявних – 62), кількість населення – 88 осіб (наявних – 83). Тож деякими вулицями можна пройти з кінця в кінець, як по дорозі, не зустрівши жодної садиби» [Гудченко 2008, с. 48], що пов'язано, на думку вчених, із погіршенням демографічної ситуації в селах, недостатчею робочих місць, падінням сільськогосподарського виробництва, відпливом молоді в міста, де вона знаходить для себе більш прийнятні умови життя.

Аналіз досліджень. Мікротопонімія Хмельниччини увійшла до кола зацікавлень науковців, зокрема К.С. Баценко [Баценко 1976], А.О. Коханської [Коханська 2013], І.Я. Ординської [Ординська 2020],

І.Д. Сидоренко [Сидоренко 2017], Н.М. Торчинської і М.М. Торчинського [Торчинська 2008], Я.В. Янчишиної [Янчишина 2012], однак власні назви дрібних об'єктів Красилівщини, а саме – с. Заруддя, цілісно ще не були проаналізовані.

Мета статті – комплексно дослідити мікротопонімію с. Заруддя Красилівського р-ну Хмельницької обл., зокрема, зібрати і систематизувати мовний матеріал, з'ясувати денотативно-номінативні, структурні, семантичні особливості найменувань, встановити екстралінгвальні чинники, що вплинули на формування регіональної системи власних назв дрібних географічних об'єктів Заруддянини.

Методи дослідження. Для вивчення мікротопонімів застосовано різні методи дослідження. Для збирання власних назв дрібних географічних об'єктів використано *польові дослідження* – анкетування, інтерв'ювання та спостереження. Інвентаризацію та інтерпретацію виявлених мовних явищ здійснено із застосуванням *описового методу* і *методу формального аналізу*, на основі якого мікротопоніми різних видів згруповані за певними ознаками. Для систематизації і структурної характеристики онімного матеріалу одиниць застосовано *структурний метод*. *Лінгвогеографічний метод* використано при вивченні територіального поширення мовних явищ. За допомогою *методу кількісних підрахунків* встановлено продуктивність зафіксованих мікротопонімів.

Виклад основного матеріалу. Село Заруддя Красилівського р-ну Хмельницької обл. розташо-

ване в долині р. Бужок (лівої притоки р. Південний Буг). За даними археологів, територія околиць села була здавна заселена, бо у південному напрямку від села в місцевості Городище знаходили римські монети [Гудченко 2008, с. 47]. Загалом регіон Поділля здавна був заселений, адже, як стверджують історики, цей край, багатий на природні дари, був «на шляху переходів і походів різних народів» [Сіцінський 1927, с. 28].

Поселення і навколишні землі здавна перебували на межі двох воєводств – Подільського та Волинського, адже саме по Бужку з XV ст. до початку XX ст. ішов поділ між цими адміністративно-територіальними одиницями [Крикун 2011, с. 48–49]. Відомості про населений пункт знаходимо й у «Географічному словнику Королівства Польського та інших слов'янських країв»: «Заруддя (в оригіналі *Zarudzie* – I. Ц.) – село над Бужком, у Проскурівському повіті, на пограниччі Волинської губернії... Село безлісе, на рівному ґрунті...» [Słownik 1895, s. 426]. Означена лексикографічна праця репрезентує 14 однойменних онімів, серед яких назви сіл, фільварку, хутора, місцевості, розташованих на польських та українських теренах [Słownik 1895, s. 426–427]. У сучасному «Словнику географічних назв України» записано 11 ойконімів *Заруддя*, що представляють Вінницьку, Київську, Полтавську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Хмельницьку області [Горпинич 2001, с. 166].

Уперше поселення *Заруддя*, розміщене на подільсько-волинському пограниччі, зафіксовано в документах XVI ст., які засвідчують варіативність називання, зокрема, в актах Кам'янецького земського суду 1574, 1584 рр. – *Zarudynce* alias *Krzywa Ruda*, у Поборовому реєстрі 1578 р. – *Krzyworudance*, в актах Кам'янецького земського суду 1582, 1624, 1627, 1646 рр. – *Zarudzie*, 1787 р. – *Zarudzie*, від XVIII ст. – *Заруддя* [Крикун 2011, с. 263; Торчинська 2008, с. 196].

Розташування с. *Заруддя* неподалік болотистої місцевості відобразилося в його назві: саме вздовж правого берега р. Бужок є ділянки боліт рудого кольору внаслідок залягання болотних руд, які забарвлюють воду і ґрунт у рудий колір [Легенди 2010, с. 58]. На таке місцезнаходження поселення звертав увагу і подільський історик, краєзнавець Ю.Й. Сіцінський: «Назву свою отримало від місцевості, на якій розташоване село („за рудою”)» [Сецинский, Приходы 1901, с. 864]. Сучасні ономасти потрактовують назву як префіксально-суфіксальне похідне від географічного терміна (далі – ГТ) *руда* „болотиста лука; мочариста долина; висихаюче, вкрите рослинністю болото; долина із стоячою водою; заболочена рівнина, низовина тощо” [Торчинська 2008, сс. 40, 196], пор. лексеми: *руда* – „іржаве багно; болотистий луг, болотистий берег”, що пох. від прасл. **ruda* „руда; іржаве болото”, пов'язаного з **rudъ* „червоний, рудий” [Етимологічний словник 2006, V, с. 134]. «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» подає такі власні назви із цим словом: *боярская роуда, великая роуда, коденская руда* [Словник староукраїнської мови 1978, с. 305].

На сучасному етапі розвитку української мови воно активно вживається в усному регіональному мовленні: у поліських говірках – *руда* „іржаве болото” [Лисенко 1974, с. 188], буковинських – *руда* „іржаве багно, болото”, гуцульських – *руда* „болото з домішками залізної руди” [Гуцульські говірки 1997, с. 166], надністрянських – *руда* „іржаве багно, болото; торф” [Шило 2008, с. 231], а також у складі мікротопонімів, напр., болото *Біла Руда*, торфовище *Волицька Руда* [Словник мікрогідронімів України 2004, с. 115, 123].

Мікротопонімний простір населеного пункту Заруддя і навколишніх територій представлений 86 власними назвами дрібних географічних об'єктів природного і штучного походження. Абсолютна більшість зарудянських мікротопонімів вводяться в науковий обіг уперше. Записані вони в основному з уст корінних мешканців¹, деякі – з історичних, краєзнавчих та інших джерел [Сецинский, Археологическая карта 1901; Легенди 2010].

За денотативно-номінативною класифікацією онімів кількісно переважають назви доріг і їх частин. Це здебільшого локативні приименниково-іменникові словосполучки: *Біля Тр'якторної Бригади*, *До Б'удки* „дорога до хутора, розташованого біля залізної дороги”, *До М'єлника* (!) „до господарства селянина на прізвисько Мелник”, *До Соші* „до шосейної дороги”, *За Гор'ю*, *Коло Пліги* „коло господарства селянина на прізвище Плига”, *Коло Хреста* „дорога біля встановленого в селі хреста”. Зафіксовано низку дромонімів, утворених за допомогою онімізації ГТ: *Гр'єбля* „дорога на греблі Старого Ставу”, *Ліскі* „назва дороги біля густих заростей верби”, *Переїзд* „дорога через залізничний переїзд”, *Путь* „залізниця біля села”, *Тра́са* „шосейна дорога біля села”, *Шлях* „дорога через усе село”. Виникнення назви дороги *Прогін* можна пов'язувати з тим, що „по ній проганяли худобу на пасовище” [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2007, II, с. 268]. Назва дороги *Соша* „назва шосейної дороги біля села” мотивована місцевим ГТ *соша*, пор. зафіксований у «Словнику подільських говірок» Д. Брилінського номен *соше* – „шосе” [Брилінський 1991, с. 89].

Цікавим є потрактування етимології оніма *Гулянка*, що використовується для позначення різних малих географічних об'єктів Зарудянщини: 1) *Гулянка* – дорога; за розповідями місцевих мешканців, це „дорога, на якій колись стояла корчма, де пили й *гуляли*”; „дорога, на якій був шинок, де шинкаркою працювала *Олена* (чи *Уляна*) (згідно з подільською вимовою, засвідчено розвиток приставного *г* на початку слова перед голосним, пор. *Гилена*, *гобід*, *гоїрки*, *гулиця* „Олена, обід, огірки, вулиця” [Брилінський 1991, с. 26, 28, 30]), тож і назвали ту дорогу *Голенкою/ Гулянкою*” (див. ще: [Легенди 2010, с. 59–60]); 2) *Гулянка* – річка, яка, за

¹ Респондентами стали уродженці с. Заруддя Красилівського р-ну: Галанюк Віра Василівна, 1949 р. н.; Гилюк Ганна Володимирівна, 1948 р. н.; Горенко Віра Василівна, 1949 р. н.; Лук'янюк Микола Васильович, 1948 р. н.; Петрук Раїса Захарівна, 1956 р. н.

словами жителів с. Заруддя, „звивається між полів, долин, горбків, тобто *гуляє*”; 3) *Гулянка* – поле біля р. Гулянка; вочевидь, засвідчено трансонімізацію мікрогідроніма.

Аналогічні оніми засвідчено на Волині: *Гулянка* – 1) поле і ліс, „де жила жінка Уляна”; 2) урочище, „де збиралася молодь”; 3) сінокіс, „де колись відпочивав пан” [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2006, I, с. 202], у яких мотивація теж має різне потрагуння.

Мабуть, завдяки географічним особливостям краю, другими за кількістю номенів стали мікрогідроніми. Це насамперед згадані вище назви річок: *Бужок*, демінутивне похідне від *Буг*, і *Гулянка*; назва невеликої річки, притоки Бужка: *Річка* („ділить село на дві частини: стару і нову, Новоселицю”), походить від відповідного ГТ; назви ставів: *Вереміївський Став*, належав громаді с. Вереміївка, *Заруденський Став* / *Колгоспний Став* / *Старий Став* („став, який раніше належав колгоспу”), *Новий Став* – відтопоніми і квалітативно-сутнісні прикметниково-іменникові словосполучення. Добре відомим серед селян є номен *Яма* – назва частини річки Бужок, „де вибухнула бомба під час Другої світової війни, тому утворилася глибока округла западина, заповнена водою”, походить від ГТ *яма*.

Кирничка – назва джерела, „де дівчата і жінки виконували обряди в посуху і на Івана Купала”, онім походить від апелятива і відображає метатезу звуків у сполученні *-ри-*, притаманну подільським говіркам: *кирниця*, *кирницьом* „криниця, криницею” [Брилінський 1991, с. 49]. Мікротопонім *Кирничка* як назви криниці, колодязя, копанки представлений на Кіровоградщині [Словник мікрогідронімів України 2004, с. 332]. В етнографічних експедиційних розвідках зарудянських теренів ще згадують такі назви криничок [Гудченко 2008, с. 48]: *На Полі*, *Коло Єгорка* – сполуки локативного характеру, *Криничка Чайківського* – посесивно-сутнісна конструкція.

Цікавим щодо мотивації є мікротопонім *Грабарка* – „назва болотистих потічків між колінами р. Бужок”, представлений у гідронімії Східного Поділля, зокрема, як назва річки у Летицівському р-ні на Хмельниччині, назва ручая у Барському р-ні на Вінниччині [Масенко 1979, с. 34]; також назви ставів у Чуднівському р-ні Житомирської обл., назва ставу в Кагарлицькому р-ні на Київщині [Словник мікрогідронімів України 2004, с. 126, 240]; назви хуторів у Хмельницькій обл. [Торчинська 2008, с. 143]; пагорб на Волині і гора на Підляшші [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2006, I, с. 188]. З огляду на поширеність номена – лише у «Словнику гідронімів України» вміщено 11 таких назв [Словник гідронімів України 1979, с. 152], можна виводити його походження від ГТ *грабарка*; апелятив *грабарка* „велика лопата; візок для возіння землі; артіль землекопів із тачками; земляна робота” пов’язують із середньовісним *graben* „копати” [Словарь 1907, I, с. 320; Етимологічний словник 1982, I, с. 579].

Торфовисько / *Торфовище* – назви болота, „на якому проводили промислове видобування торфу”, відапелятивні назви, що походять від ГТ:

торфовисько, *торфовище* „поклади торфу, торфове болото; місце, де видобували торф” [Словник української мови 1979, X, с. 210]. Мікротопоніми трапляються на теренах України, зокрема на Волині [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2006, II, с. 408–409; Словник мікрогідронімів України 2004, с. 99], Івано-Франківщині [Габорах 2010, с. 467].

Структурною різноманітністю характеризуються назви полів. До складу локативних словосполук входять назви господарських одиниць: *Біля Фірми*, *За Тракторним Станом*. Відмікротопоніми назви: *За Новім Цвінтаром*, *За Путьою* „поле за залізницею”, *Гулянка* – „поле біля р. Гулянка”, вочевидь, засвідчено трансонімізацію мікрогідроніма; відантропонімна назва – *За Плігою* „поле за господарством селянина на прізвище Плига”.

Є назви полів, утворені шляхом семантизації ГТ: *Клінець* „поле у формі клинця”, *Садкі* „поле, на місці якого були садки”, *Штані* „поле у формі штанів”, пор. назву урочища *Штани* біля с. Ціквіці, що на Хмельниччині, яке дослідники пов’язують із місцевим ГТ *итани* „розвилка” [Торчинська 2008, с. 510]. Імовірно, зміна приголосного *v > л* відображена в мікротопонімі *Острілок* „поле за селом до с. Вереміївка”, пор. назву місця на болоті *Острілок* на Волині, потрагуну як „частина суші у вигляді острівка” [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2007, II, с. 154], тож назва поля походить від демінутивного ГТ *острівок*.

Із морфологічного способу творення назв полів представлена суфіксація: поле *Заруденщина* – суфіксальне відойконімне утворення від назви с. *Заруддя*; цікаво, що самі мешканці використовують катойконім *зарудяни*, а відтопонімний прикметник – *заруденський*; назва поля *Скаржинеччина* – „поле, розташоване в напрямку с. Скаржинці” – суфіксальне відойконімне утворення від найменування с. *Скаржинці* (Хмельницький р-н, Хмельницька обл.) [Горпинич 2001, с. 385].

Власні назви берегів поширені в силу особливостей місцевого ландшафту. Переважають відапелятивні найменування, мотивовані географічними термінами: *Біля Мосту* – „берег біля залізничного мосту” – локативне прийменниково-іменникове словосполучення; *Глиняники* – „берег, де мешканці села видобували глину”, номен утворений від апелятива *глиняник* „глинище” [Етимологічний словник 1982, I, с. 525], пор. мікротопонім *Глиняники* – болото, „де колись жителі викопували глину” (Волинська обл.) [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2006, I, с. 170]; власне семантизація як засіб словотворення засвідчена у назві *Коліна* – „береги між Бужком і Торфовиськом”, мотивованій ГТ *коліно*, дуже поширеним в українському мікротопоніміконі, зокрема, лише у Волинській та Рівненській обл. фіксують 9 таких назв дрібних географічних об’єктів: болото, куток села, берег річки, частина річки, ліс, урочище, сінокіс та ін. [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2006лММ, I, сс. 352–353]. Входить він і до складу онімізованих словосполучень типу „порядковий числівник + географічний термін”: *Перше Коліно*

– „берег біля Торфовища”; *Друге Коліно* – „берег біля Торфовиська”.

Шляхом онімізації ГТ утворено й назви: *Пасіка* – „берег біля Сіножаття”; *Рудка* – „ділянка землі на березі Заруденського Ставу”, походить від ГТ *рудка* „іржаве багно; болото; заплава річки; баюра” [Етимологічний словник 2006, V, с. 134], в усному народному мовленні: *рудка* „іржаве болото” [Лисенко 1974, с. 188], *рудка* „луговина, у якій ґрунтові води вкриваються рудою, іржавіють” [Словник буковинських говірок 2005, с. 469], що відбито в мікротопонімії різних регіонів: болото *Рудка*, колодязь *На Рудці* [Словник мікротопонімів України 2004, сс. 87, 159]; поле *Велика Рудка* [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2006, I, с. 95], пасовище *Мала Рудка* [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2007, II, с. 58], *Рудявина* – „берег, де руда вода в ґрунті”, походить від місцевого ГТ, пор. апелятив *рудавина* – „болото; мочар” [Етимологічний словник 2006, V, с. 134]; *Сіножаття* – „берег, де пасли худобу і западали сіно”, пор. місцевий подільський ГТ *сіножатъ* „сінокіс” [Брилінський 1991, с. 87], а також поле і сінокіс *Сіножаття* у Волинській обл. [Словник мікротопонімів і мікрогідронімів 2007, II, с. 342].

Трапляється відантропонічне утворення *Багнюкова* – „берег, що належав Багнюкові”, субстантивований посесивний прикметник, що походить від власної особової назви *Багнюк*, пор. антропоніми *Багнюк* [Бірыла 1966, с. 190], *Багно Гордъенко* [Демчук 1988, с. 134].

Традиційні назви вулиць у поселенні майже не використовують, натомість номінація відбувається, як і раніше, за частинами, кутками села, адже і в подільських говірках слово *кут* мало значення „вулиця” [Брилінський 1991, с. 54]. В усному мовленні зарудян термін *вулиця* у сполученні із присвійним прикметником зафіксовано у складі одного мікротопоніма *Попові вулиця* – „вулиці, де мешкав піп, або які належали колись попові”.

Наявні локативні прикметниково-іменникові словосполучення: *Біля Нового Цвинтару* – частина села „біля нового цвинтару”; *Де Старий Цвинтар* – куток села „біля старого цвинтару”.

Широко репрезентовано ойконімізацію адміністративно-господарських термінів: *Будка* – хутір „біля залізної дороги”, в основі назви – апелятив *будка* „будиночок залізничного сторожа” [Словник української мови 1970, I, с. 248]; *Набережна* – частина села „біля ставу”, пох. від субстантивованого прикметника *набережна* „вулиця на березі ріки” [Словник української мови 1974, V, с. 12]; *Пасіка* – куток села „де колись була пасіка”; *Колгосп / Хазяйство* – частина села „що була біля колгоспу”, пор. ще місцевий номен *хазяюю* „хазяйною” [Брилінський 1991, с. 99]; *Новоселиця* – частина села Заруддя „побудована й заселена пізніше (із 30-х рр. ХХ ст.)”, пох. від апелятива *новоселиця* „новозасноване поселення”, пор. такі топоніми в інших районах Хмельниччини, на Івано-Франківщині [Торчинська 2008, с. 340; Габорак 2011, с. 367].

Новішим щодо часу виникнення є мікротопонім із метафоричним значенням, можливо, з іроніч-

ною семантикою: *Панські Хорони* – „нові забудови на Торфовиськах і Сіножатті”, пор. *хорони* „великий, розкішний будинок; велике, просторе приміщення; ірон. про будинок житло взагалі” [Словник української мови 1980, XI, с. 128].

Назви місцевостей, урочищ розмаїтої структури й мотивації. Ряд місцевих пропріативів утворено на основі словосполучень: *Глухий Переїзд* – місцевість, „де залізничний переїзд не має продовження”, номен утворений шляхом поєднання квалітативного прикметника і терміна *переїзд* „місце, у якому переїздить з одного боку чого-небудь на інший; місце, у якому залізниця перетинається шосейною або ґрунтовою дорогою” [Словник української мови 1975, VI, с. 186]; *Кривава Гребля* – урочище, номен складається з ГТ та квалітативного прикметника, має метафоричне значення, яке виводять від *кривавий* – „пов’язаний із пролиттям крові, з жертвами” [Торчинська 2008, с. 251]; найімовірніше, виник унаслідок трансонімізації назви кургану *Кривава Гребля*, зафіксованого в тій самій місцевості.

Зафіксовано прикметниково-іменникову словосполучення локативного характеру, де стрижневим компонентом виступає відфлоролексемна назва: *Коло Кленків* – місцевість, „де густо ростуть кленки”.

Привертає увагу назва урочища *Городище* – місцевості, де „селяни знаходили римські монети, що свідчить про дуже давнє заселення околиць с. Заруддя” [Гудченко 2008, с. 47]. Мікротопонім утворений шляхом семантизації терміна *городище* „поселення, укріплене валами і ровами; місце, де збереглися рештки укріпленого поселення” [Словник української мови 1971, II, с. 136], може підтверджувати припущення археологів і краєзнавців про давність поселень на цих землях.

Кошара – місцевість, „де влітку тримали вівці”, походить від географічного терміна *кошара* „сарай, загорода для овець” [Словарь 1908, II, с. 296], „тимчасово загороджене місце для овець” [Гуцульські говірки 1997, с. 103]; „будівля для овець” [Атлас 1984, I, к. 286; Атлас 2001, III, част. I, к. 67].

Зарудянський онімний простір представлено номінаціями об’єктів рельєфу: мінус- та плюсоронімами, кількість яких незначна, оскільки Красилівщина не належить до районів з гірським ландшафтом. Назви долин відапелятивного походження: номен *База* – „долина, де велася заготівля корму для худоби”, утворений від сільськогосподарського терміна *база*; *Лози* – відфлоролексемна назва долини, „де розливалася вода і росли лози”.

Назви горбків, підвишень відображають місцеві ГТ: *Виспа* – горбок над р. Бужок, семантизація апелятива *виспа* зі значенням „острів” [Піскунов 1882, с. 36; Словник української мови 1970, I, с. 497; Онишкевич 1984, II, с. 109], утвореного з давнішого пол. *wyspa* „насип” [Етимологічний словник 1982, I, с. 382], засвідченого в писемних пам’ятках XVI – XVIII ст.: *wyspa* – „острів, отока”, наприклад, «*На wyspъ Крытской...*», «*На wyspъ Мишитъ...*», «*...до wysopъ далеких...*» [Тимченко 1930, с. 453]; *Яр* – назва місцевості, „де впали бомби час Другої світової війни й утворився гли-

бокий яр”. *Гліняники* – „підвищення біля ставу”, відмікротопонімна назва (пор. вище найменування берега *Гліняники*).

Давнє походження мають назви могил, курганів, розташованих поблизу села: *Камінь* – назва могили, де, за переказами, „був похований козак Іван Нечай” [Легенди 2010, сс. 60–62]; *Кривава Гребля* – „великий курган, біля якого кам’яний хрест, врослий у землю” [Гудченко 2008, с. 40]; назва засвідчена в археологічних джерелах кінця XIX – початку XX ст.: курган позначений на археологічній карті Ю. Сіцінського: «Зарудье. Около села большой курган, называемый *Кровава Гребля*. Около него каменный крест, вросший в землю» [Сецинский, Археологическая карта 1901, с. 208].

Назви сільських кладовищ: *Новий Цвинтар* – назва новішого за часом виникнення цвинтару; *Старий Цвинтар* – назва старого цвинтару; квалітативно-сутнісні прикметниково-іменникові словосполучення.

Назви мостів представлені старими й новими пропріативами. *Опуст* – місток „біля старого млина”, семантизація ГТ *опуст* „шлюзи” [Словарь 1909, III, с. 61]; *опуст*, діал. *шлюз* [Словник української мови 1974, V, с. 735]. Номен *Железнодорожный Міст* – „міст, по якому йде залізна дорога”, утворений шляхом поєднання квалітативного прикметника з ГТ, відображає калькування російської лексеми *железнодорожный* під впливом русифікації Поділля за часів Радянського Союзу.

У мовленні зарудян представлені поодинокі номінації інших дрібних об’єктів: локативна назва греблі *Коло Млина* – „гребля біля старого млина”; назва саду *Колгоспний Сад* – „сад, який раніше належав колгоспу” – посесивно-сутнісна, утворена синтаксичним способом; назва залізничної зупинки «*Заруддя*» відображає трансонімізацію ойконіма.

Найменування сільських споруд медичного,

промислового і культурно-просвітницького призначення: *Фельдшерський Пункт* – „споруда, приміщення, де працює фельдшер”; назва магазину – *Коперация* – репрезентує місцеву лексему, засвідчену у словнику подільських говірок: апелятив *коперация* „кооперація, магазин” [Брилінський 1991, с. 51]; назва сільського клубу – *Старий Клуб* – квалітативно-сутнісне прикметниково-іменникове словосполучення.

Висновки. Отже, встановлено, що серед 86 мікротопонімів, зафіксованих у селі Заруддя на Красилівщині, переважають назви доріг та їх частин, мікрогідроніми, назви полів, берегів. Значною є і кількість найменувань частин, кутків села, мінус- та плюс-оронімів. Малочисельні назви мостів, садів, найменування сільських споруд медичного, промислового і культурно-просвітницького призначення.

Щодо структурних характеристик мікротопонімів варто наголосити: складених номінацій використовується дещо більше, ніж простих онімних утворень. Превалюють нові структури, і лише окремі пропріативи можна вважати давніми, зокрема, мікрогідроніми, назви кургану й могили.

Твірними лексемами для мікротопонімів слугувати переважно апелятиви, серед яких чимало географічних термінів. Менше в основах онімів представлено пропріальних одиниць, зокрема, антропонімів, ойконімів, гідронімів. Почасті мікротопонімний простір села Заруддя і його околиць відображає діалектизми, властиві подільським говіркам.

Потребують комплексного вивчення власні назви дрібних об’єктів й інших населених пунктів Хмельниччини, які зазнають занепаду через кризові тенденції в розвитку сільських територій: незадовільну організацію інфраструктури, спад сільськогосподарського виробництва, нестачу робочих місць, погіршення демографічної ситуації тощо.

Література

1. Атлас української мови: у 3 т. Т. 1: Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. Київ, 1984; Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ, 1988; Т. 3. Ч. 1: Слобожанщина, Донеччина і суміжні землі. Ч. 2: Нижня Наддніпрянщина, Причорномор’я і суміжні землі. Ч. 3: Комплексні карти. Ч. 4: Некартографовані матеріали. Київ, 2001.
2. Баценко К.С. Місцеві апелятиви в топонімії Хмельниччини. *Питання сучасної ономастики*. Київ: Наукова думка, 1976. С. 93–96.
3. Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. Мінск, 1966. 328 с.
4. Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький, 1991. 116 с.
5. Габорак М.М. Гідронімія Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 564 с.
6. Габорак М.М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 656 с.
7. Горпинич В.О. Словник географічних назв України. Київ, 2001. 526 с.
8. Гудченко З.С. З історії формування сільських поселень над річкою Бужок на Хмельниччині (за експедиційними дослідженнями). *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 5. С. 40–49.
9. Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я.В. Закревська. Львів, 1997. 230 с.
10. Демчук М.О. Слов’янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. Київ, 1988. 172 с.
11. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ, 1982–2012. Т. I–VI.
12. Коханська А.О. Гідронімія басейну річки Бужок. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2013. № 36. С. 40–43.

13. Крикун М. Подільське воєводство у XV–XVIII ст. Статті і матеріали. Львів, 2011. 733 с.
14. Легенди з-над сивого Бужка: природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Митинці, Хотьківці, Вереміївка і Заруддя Красилівського району на Хмельниччині / ред. В.А. Косаківський [та ін.]. Київ, 2010. 343 с.
15. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ, 1974. 260 с.
16. Масенко Л.Т. Гідронімія Східного Поділля. Київ, 1979. 102 с.
17. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ, 1984.
18. Ординська І.Я. Мікротопонімія Північної Хмельниччини. Дис. ... канд. філол. наук; спец. 10.02.01 – українська мова. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 279 с.
19. Піскунов Ф. Словник живої народної, писемної й актової мови руських югівцян Російської й Австрійсько-Венгерської Цесарії. Київ, 1882. 304 с.
20. Сецинский Е. Археологическая карта Подольской губернии. *Труды XI Археологического съезда в Киеве* (1899). Т. 1. Москва, 1901. С. 197–354.
21. Сецинский Е. Приходы и церкви Подольской епархии. *Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета*. Вып. IX. Каменец-Подольский, 1901. 1068 с.
22. Сидоренко І. Онімний ландшафт села Рачинці на Поділлі. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи: збірник наукових праць*. Вінниця, 2017. С. 84–89.
23. Сцінський Є. Нариси з історії Поділля. Вінниця, 1927. 72 с.
24. Словарь української мови / упор. Б. Грінченко. Т. I–IV. Київ, 1907–1909.
25. Словник буковинських говірок / за ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці, 2005. 688 с.
26. Словник гідронімів України / укл. І.М. Железняк та ін. Київ, 1979. 780 с.
27. Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / уклад.: І.М. Железняк та ін.; під. ред. О.П. Карпенко. Київ, 2004. 448 с.
28. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель: у 2-х т. / упор. Г.Л. Аркушин. Луцьк, 2006-2007.
29. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. Т. 2 / ред. кол.: Л.Л. Гумецька [та ін.]. Київ, 1978.
30. Словник української мови: в 11 т. Київ, 1970–1980.
31. Тимченко Е. Историчний словник українського язика. Т. I. Харків – Київ: Державне видавництво України, 1930. 528 с.
32. Торчинська Н.М., Торчинський М.М. Словник власних географічних назв Хмельницької області. Хмельницький: Авіст, 2008. 549 с.
33. Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008. 288 с.
34. Янчишина Я.В. Мотиваційна структура мікротопонімів Центральної Хмельниччини. *Наукові записки. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вінниця, 2012. Вип. 16. С. 227–230.
35. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1895. Т. XIV. 930 s.

References

1. Atlas ukraińskiej mowy: u 3 t. [The Atlas of the Ukrainian language in 3 vols.]. Т. 1. Ч. 1: Polissia, Serednia Naddnyprianshchyna i sumizhni zemli [Vol. 1. Part 1: Polesia, Middle Dnieper and adjacent lands]. Kyiv, 1984; Т. 2: Volyn, Naddnistrrianshchyna, Zakarpattia i sumizhni zemli [Vol. 2: Volyn, Transnistria, Transcarpathia and adjacent lands]. Kyiv, 1988; Т. 3. Ч. 1: Slobozhanshchyna, Donechchyna i sumizhni zemli [Vol. 3 Part 1: Sloboda Ukraine, Donetsk region and adjacent lands]. Ч. 2: Nyzhnia Naddnyprianshchyna, Prychornomoria i sumizhni zemli [Part 2: Lower Dnieper, Black Sea littoral zone and adjacent lands]. Ч. 3: Kompleksni karty [Part 3: Comprehensive maps]. Ч. 4: Nekartohrafovani materialy [Part 4: Unmapped materials]. Kyiv, 2001 [in Ukrainian].
2. Batsenko K.S. (1976) Mistsevi apeliatyvy v toponimii Khmelnychchyny [Local appellations in the toponymy of Khmelnytskyi region]. *Pytannia suchasnoi onomastyky*. Kyiv: Naukova dumka. S. 93–96 [in Ukrainian].
3. Biryła M.V. (1966) Belarускаіа antrapanimііа. Ulasnyia imiony, imiony-mianushki, imiony pa batsku, prozvisshchy [Belarusian anthroponyms. Proper names, nicknames, patronymics, surnames]. Minsk. 328 s. [in Belarusian].
4. Brylinskiy D. (1991) Slovyk podilskykh hovirok [The Dictionary of Podolia dialects]. Khmelnytskyi. 116 s. [in Ukrainian].
5. Haborak M.M. (2010) Hidronimііа Ivano-Frankivshchyny. Etymolohichnyi slovnyk-dovidnyk [Hydronyms of Ivano-Frankivsk region. Etymological dictionary and reference book]. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 564 s. [in Ukrainian].
6. Haborak M.M. (2011) Toponimііа Halytskoi Hutsulshchyny. Etymolohichnyi slovnyk-dovidnyk [Toponyms of Galician and Hutsul regions. The Etymological dictionary and reference book]. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 656 s. [in Ukrainian].
7. Horpynych V.O. (2001) Slovyk heohrafichnykh nazv Ukrainy [The Dictionary of geographical names of Ukraine]. Kyiv. 526 s. [in Ukrainian].
8. Hudchenko Z.C. (2008) Z istorii formuvannia silskykh poselen nad richkoiu Buzhok na Khmelnychchyni (za ekspedytsiinymy doslidzhenniamy) [From the history of the formation of rural settlements on the river Buzhok

in Khmelnytskyi region (according to expeditionary research)]. *Narodna tvorchiist ta etnohrafia*. № 5. S. 40–49. [in Ukrainian].

9. Hutsulski hovirky (1997) *Korotkyi slovnyk* [Hutsul dialects. The Short dictionary] / vidp. red. Ya.V. Zakrevska. Lviv. 230 s. [in Ukrainian].

10. Demchuk M.O. (1988) *Slovianski avtokhtonni osobovi vlasni imena v pobuti ukrainsiv XIV–XVII st.* [Slavic autochthonous personal proper names in the life of Ukrainians of the 14th–17th centuries]. Kyiv. 172 s.

11. *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (1982–2012): u 7 t. [The Etymological Dictionary of the Ukrainian Language in 7 vols.]. Kyiv. T. I–VI. [in Ukrainian].

12. Kokhanska A.O. (2013) *Hidronimiia baseinu richky Buzhok* [Hydronyms of Buzhok river basin]. *Linhvistychni doslidzhennia: zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody*. Kharkiv, 2013. № 36. S. 40–43 [in Ukrainian].

13. Krykun M. *Podilske voievodstvo u XV–XVIII st. Statti i materialy* [Podolia Voivodeship in the 15th–18th centuries. Articles and materials]. Lviv, 2011. 733 s. [in Ukrainian].

14. *Lehendy z-nad syvoho Buzhka: pryroda, arkeolohiia, istoriia, etnohrafia ta folklor sil Mytyntsi, Khotkivtsi, Veremivka i Zaruddia Krasylivskoho raionu na Khmelnychchyni* (2010) [Legends of the “gray” Buzhok: nature, archeology, history, ethnography and folklore of Mytyntsi, Khotkivtsi, Veremiyivka and Zaruddia villages of Krasyliv district in Khmelnytskyi region] / red. V.A. Kosakivskiyi [ta in.]. Kyiv. 343 s. [in Ukrainian].

15. Lysenko P.S. (1974) *Slovnyk poliskykh hovoriv* [The Dictionary of Polesia dialects]. Kyiv. 260 s. [in Ukrainian].

16. Masenko L.T. (1979) *Hidronimiia Skhidnoho Podillia* [Hydronyms of the Eastern Podolia]. Kyiv. 102 s. [in Ukrainian].

17. Onyshkevych M.Yo. (1984) *Slovnyk boikivskykh hovirok: u 2 ch.* [The Dictionary of Boyko dialects: in 2 parts.]. Kyiv [in Ukrainian].

18. Ordynska I.Ya. (2020) *Mikrotoponimiia Pivnichnoi Khmelnychchyny*. Dys. ... kand. filol. nauk; 10.02.01 – ukrainska mova [Microtoponyms of the Northern Khmelnytskyi region. Dissertation of the Candidate of Philological Sciences]. Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. Vinnytsia. 279 s. [in Ukrainian].

19. Piskunov F. (1882) *Slovnyk zhyvoi narodnoi, pysemnoi y aktovoi movy ruskykh yuhivshchan Rosiiskoi y Avstriisko-Venherskoi Tsesarii* [The Dictionary of the living vernacular, written and formal language of the Russian Yugoslavs of the Russian and Austrian-Hungarian Empire]. Kyiv. 304 s. [in Ukrainian].

20. Setsinskii E. (1901) *Arkheologicheskaia karta Podolskoi gubernii* [The archaeological map of the Podolia province]. *Trudy KHI Arkheologicheskogo sieezda v Kieve (1899)*. T. 1. Moskva. S. 197–354 [in Russian].

21. Setsinskii E. (1901) *Prikhody i tserkvi Podolskoi eparkhii* [Parishes and churches of the Podolia diocese]. *Trudy Podolskogo eparkhialnogo istoriko-statisticheskogo komiteta*. Vyp. IKH. Kamenets-Podolskii. 1068 s. [in Russian].

22. Sydorenko I. (2017) *Onimnyi landshaft sela Rachyntsi na Podilli* [The onym landscape of Rachyntsi village in Podolia]. *Podilska rehionalna leksykolohiia: stan ta perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats*. Vinnytsia. S. 84–89 [in Ukrainian].

23. Sitsynskiy Ye. (1927) *Narysy z istorii Podillia* [Essays on the history of Podolia]. Vinnytsia. 72 s. [in Ukrainian].

25. *Slovar ukrainskoi movy* (1907–1909) [The Dictionary of the Ukrainian language] / upor. B. Hrinchenko. T. I–IV. Kyiv [in Ukrainian].

26. *Slovnyk bukovynskykh hovirok* (2005) [The Dictionary of Bukovinian dialects] / za red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi. 688 s. [in Ukrainian].

27. *Slovnyk hidronimiv Ukrainy* (1979) [The Dictionary of hydronyms of Ukraine] / ukl. I.M. Zheliezniak ta in. Kyiv. 780 s. [in Ukrainian].

28. *Slovnyk mikrohidronimiv Ukrainy. Volyn, Zhytomyrshchyna, Zaporizhzhia, Kyivshchyna, Kirovohradshchyna, Poltavshchyna, Cherkashchyna* (2004) [The Dictionary of microhydronyms of Ukraine. Volyn, Zhytomyr, Zaporizhzhia, Kyiv, Kirovohrad, Poltava and Cherkasy region] / uklad.: I.M. Zheliezniak ta in.; pid. red. O.P. Karpenko. Kyiv. 448 s. [in Ukrainian].

29. *Slovnyk mikrotoponimiv i mikrohidronimiv pivnichno-zakhidnoi Ukrainy ta sumizhnykh zemel: u 2-kh t.* (2006–2007) [The Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of the north-western Ukraine and adjacent lands: in 2 vols.] / upor. H.L. Arkushyn. Lutsk [in Ukrainian].

30. *Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. T. 2* (1978) [The Dictionary of the Old Ukrainian language of the 14th–15th centuries. Vol. 2] / red. kol.: L.L. Humetska [ta in.]. Kyiv [in Ukrainian].

31. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t.* (1970–1980) [The Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv. [in Ukrainian].

32. Tymchenko E. *Istorychni slovnyk ukrainskoho yazyka. T. I.* (1930) [The Historical dictionary of the Ukrainian language. Vol. 1]. Kharkiv – Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. 528 s. [in Ukrainian].

33. Torchynska N.M., Torchynskiy M.M. (2008) *Slovnyk vlasnykh heohrafichnykh nazv Khmelnytskoi oblasti* [The Dictionary of the proper geographical names of Khmelnytskyi region]. Khmelnytskyi: Avist. 549 s. [in Ukrainian].

34. Shylo H.F. (2008) *Naddnistrianskyi regionalnyi slovnyk* [The Transnistrian regional dictionary]. Lviv. 288 s. [in Ukrainian].

35. Yanchyshyna Ya.V. (2012) Motyvatsiina struktura mikrotoponimiv Tsentralnoi Khmelnychchyny [The motivational structure of microtoponyms of Central Khmelnytskyi region]. *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohiia (movoznavstvo)*. Vinnytsia. Vyp. 16. S. 227–230 [in Ukrainian].
36. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (1895). Warszawa. T. XIV. 930 s. [in Polish].

MICROTOPONYMICON OF ZARUDDIA VILLAGE OF KRASYLIV DISTRICT IN KHMELNYTSKYI REGION

The regional toponymy makes it possible to study the peculiarities of the functioning of local proper geographical names in connection with the history, ethnography, geography, economy of the region. Partially, the local proper names represent dialectal features of speech, preserve the effects of ancient phonetic and morphological phenomena, reflect the formation of the new names or the transformation of the old ones, the variability of language units.

The purpose of our article is to comprehensively research the microtoponyms of Zaruddia village of Krasyliv district in Khmelnytskyi region, in particular, to collect and systematize the language material, to find the denotative and nominative, structural, semantic features of names, to establish the extralinguistic factors that influenced the formation of the regional system of proper names of small geographical objects of Zaruddia village.

The microtoponymic space of Zaruddia settlement and its surrounding territories is represented by 86 proper names of small geographical objects, among which the names of roads and their parts, microhydronyms, names of fields and coasts prevail. The number of names of parts, corners of the village, minus- and plus- oronyms is also significant. There are only few names of bridges, gardens, names of rural buildings for medical, industrial and cultural and educational purposes. Regarding the structural characteristics of microtoponyms, it should be emphasized that composite nominations are used slightly more than simple onym formations. The vast majority of microtoponyms are the new structures, and only some proper names can be considered as ancient, in particular, microhydronyms, mound names and graves. The preformative lexemes for microtoponyms are mainly appellations, among which there are many geographical terms. The proper units, in particular, anthroponyms, oikonoms, hydronyms, are represented less in the bases of onyms. Partially, the microtoponymic space of Zaruddia village and its environs reflects the dialectisms that are common for Podolia dialects.

Keywords: toponyms, microtoponym, Zaruddia village, Khmelnytskyi region, denotative and nominative classification.

© Царалунга І., 2021 р.

Інна Царалунга – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету, Хмельницький, Україна; tsaralungainna@ukr.net; Scopus Author ID: 57193385975; Web of Science ResearcherID: AAE-4150-2020; <https://orcid.org/0000-0002-7937-8529>

Inna Tsaralunha – Doctor of Philology, Associate Professor, Professor of the Ukrainian Philology Department, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine; tsaralungainna@ukr.net; Scopus Author ID: 57193385975; Web of Science ResearcherID: AAE-4150-2020; <https://orcid.org/0000-0002-7937-8529>